

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

สิทธิจำเลยในศาลทหารตามหลักประชาธิปไตย

จัดทำโดย พลโท ชาตรี บุญทวี

รหัส ๖๕๑๐๐๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐

วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สิทธิจำเลยในศาลทหารตามหลักประชาธิปไตย

พลโท ชาตรี บุญทวี

บทนำ

ตามหลักการประชาธิปไตยที่เห็นว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือยึดหลักเสียงข้างมากเท่านั้น แต่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยเฉพาะสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพที่มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับซึ่งรวมไปถึงสิทธิพลเมืองและสิทธิด้านการเมืองด้วย เช่น สิทธิในการมีชีวิตและควมมีอิสรภาพ เสรีภาพทางความคิดและการแสดงออก ความเท่าเทียมทางกฎหมายและสังคม สิทธิทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เช่น สิทธิในการทำงานโดยไม่ถูกกีดกันด้วยเหตุผลทางชาติพันธุ์ สีผิว หรือเพศ สิทธิในการมีส่วนร่วมในทางวัฒนธรรม สิทธิในการศึกษา ตลอดจนสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่จากเดิมเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดซึ่งรัฐสามารถบังคับ ทรมาน หรือใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพ เปลี่ยนเป็น สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ศาลทหารก็ยึดหลักประชาธิปไตยที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเช่นกัน ส่งผลให้จำเลยในศาลทหารมีสิทธิต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในศาลทหารตามหลักประชาธิปไตย

ท่ามกลางการวิพากษ์วิจารณ์ว่า การพิจารณาคดีในศาลทหารไม่เป็นระบบตามหลักประชาธิปไตยเหมือนเช่นในศาลพลเรือน บทความนี้จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาว่า ศาลทหารมีกระบวนการพิจารณาความที่คุ้มครองสิทธิให้กับจำเลยตามหลักประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร

๑. ประชาธิปไตย

๑.๑ ความหมาย

Campbell ศาสตราจารย์วุฒิคุณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวียนนาได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “Democracy” (ประชาธิปไตย) มีรากศัพท์จากภาษากรีกโบราณ คือ “demos” แปลว่า ประชาชน และ “kratos” แปลว่า อำนาจ เมื่อรวมกันแล้วให้ความหมายว่า อำนาจของประชาชน (rule by the people) และ โกวทวงค์ สุรวัดน์ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า หลักการขั้นพื้นฐานของประชาธิปไตย คือ การยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพของบุคคลในการดำเนินชีวิต ส่วน Stephen นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ สอนเกี่ยวกับการเมือง การปกครองหลายมหาวิทยาลัยในประเทศอังกฤษ เช่น มหาวิทยาลัยบอร์นัมธ (Bournemouth of

University) มหาวิทยาลัยเอ็กซีเตอร์ (University of Exeter) เป็นต้น ได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนจะมีโอกาสเลือกผู้ที่จะมาปกครองโดยอิสระและได้กล่าวถึงประธานาธิบดีอัมบราฮัม ลินคอล์น จากสหรัฐอเมริกาว่า ได้กล่าวสุนทรพจน์ (The Gettysburg Address) ในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๖๓ เกี่ยวกับรัฐบาลในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีใจความว่า เป็นรัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (government of the people, by the people, for the people)^๑

ส่วนในภาษาไทย คำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” ซึ่งหมายถึง “ปวงชน” และ “อธิปไตย” ซึ่งหมายถึง “ความเป็นใหญ่” เมื่อรวมกันจึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน” ส่วนพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่”^๒

วิทยากร เชียงกูล ให้ความเห็นว่า ระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองตนเองของประชาชน ตรงกันข้ามกับระบอบอำนาจนิยม ซึ่งเป็นระบอบปกครองโดยคนเดียวหรือโดยคนกลุ่มน้อย ผู้มีอำนาจมากกว่าประชาชนทั่วไป ในโลกยุคเศรษฐกิจตลาดเสรีสมัยใหม่ คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นพลเมือง ผู้เสียภาษีและเป็นเจ้าของสาธารณสมบัติร่วมกันเชื่อว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่จะสร้างความมีประสิทธิภาพและความเป็นธรรมได้มากกว่าระบอบอำนาจนิยม ในบางสถานการณ์ ในระบอบอำนาจนิยม อาจจะมีผู้ปกครองที่เป็นคนดีหรือคนเก่งอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่า เขาหรือลูกหลานหรือพรรคพวกของเขาที่ได้ตำแหน่งจากการสืบเชื้อสายหรือการแต่งตั้ง จะปกครองประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมสำหรับคนส่วนใหญ่เสมอไป เพราะระบบสืบเชื้อสายและแต่งตั้งเป็นระบบที่ไม่แน่นอนและไม่มีประสิทธิภาพ และเพราะว่าการให้คนสืบทอดอำนาจโดยไม่มี การตรวจสอบถ่วงดุล มักนำไปสู่การฉ้อฉลเพื่อประโยชน์ส่วนตน ระบอบประชาธิปไตยจึงดีกว่าระบอบอำนาจนิยมในแง่ที่ว่า มีระบบคัดเลือกผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ และมีระบบการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ปกครองมีอำนาจมากเกินไป แต่ทั้งนี้ต้องเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงแค่มีการเลือกตั้ง แต่ยังมี การซื้อเสียงขายเสียง การโกง การใช้อำนาจและระบบอุปถัมภ์^๓

^๑ ประภัสสร ทองยงค์ , ประชาธิปไตย: แนวคิดและหลักการเบื้องต้น <https://www.tcithaijo.org/index.php/EAUHJSocSci/article/viewFile/44684/37038>.

^๒ ศัพท์มูลวิทยา <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตย>.

^๓ หลักการของระบอบประชาธิปไตย <https://witayakornclub.wordpress.com/2007/06/26/democratic/>.

๑.๒ หลักประชาธิปไตยในแง่มุมของสิทธิเสรีภาพ

๑.๒.๑ แนวคิด

การปกครองแบบประชาธิปไตยมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าเคยเกิดขึ้นมาแล้วในสมัยกรีกโบราณ รัฐในกรีกโบราณมีลักษณะเป็นนครรัฐ (city-states or polis) ในแต่ละนครรัฐมีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันออกไป นครรัฐที่ใช้การปกครองโดยประชาชนโดยตรง คือ นครรัฐเอเธนส์ การปกครองในนครรัฐเอเธนส์ก็เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่อดีต และมีวิวัฒนาการและการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน การปกครองโดยประชาชนโดยตรงของนครรัฐเอเธนส์สมัยกรีกโบราณ สังเกตเห็นได้จากการมีสภาประชาชน ซึ่งก็คือ อานาจนติบัญญัติ สมาชิกของสภาประชาชนมาจากราษฎรชายทุกคนที่มีสถานภาพเป็นพลเมืองของนครรัฐ อายุ ๒๐ ปี ขึ้นไป มีหน้าที่ในการออกกฎหมาย และควบคุมการทำงานของฝ่ายบริหาร ทั้งด้านการปกครองและดำเนินนโยบายต่างประเทศ ต่อมาคือ คณะมนตรีห้าร้อย ซึ่งก็คือ อานาจนติบริหาร คณะมนตรีห้าร้อยได้มาจากการจับฉลากจากราษฎรชายทุก คนที่มีสถานภาพเป็นพลเมืองของนครรัฐ อายุ ๓๐ ปี ขึ้นไป เพื่อให้ได้ตัวแทน ๕๐๐ คน มีหน้าที่ในการบริหารนครรัฐให้เป็นไปตามกฎหมายและนโยบายที่สภาประชาชนกำหนด ส่วนอานาจนติตุลาการ มีศาลประชาชน เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ตัดสินคดีความบุคคลที่ดำรงตำแหน่งในศาล ประชาชนได้มาจากการจับฉลากของราษฎรชายที่เป็นพลเมืองของนครรัฐ อายุ ๓๐ ปี ขึ้นไป ศาลประชาชน ประกอบไปด้วย ลูกขุนประมาณ ๒๐๑ คน หรือมากกว่านั้น นอกจากนี้ยังมี สภานายพล ซึ่งประกอบไปด้วยนายพล จำนวน ๑๐ คน สภานายพลมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน และนายพล จำนวน ๑๐ คนที่ถูกเลือกมาจากประชาชนจะเลือกผู้บัญชาการทหารสูงสุดอีกคน มีหน้าที่ควบคุมกิจการทางทหารและทางการทูต รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จากที่ได้กล่าวไปจะเห็นได้ว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของนครกรีกโบราณ โดยเฉพาะนครรัฐเอเธนส์ตั้งอยู่บนหลักพื้นฐาน ๓ ประการ ได้แก่ การเลือกตั้งโดยกลุ่มประชาชน และการตัดสินใจโดยมวลชน รวมไปถึงการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ นั้น จะหมุนเวียนกันไป ไม่สามารถครองตำแหน่งได้ตลอดชีพ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของนครกรีกโบราณ โดยเฉพาะนครรัฐ เอเธนส์ที่ได้กล่าวไปข้างต้นเป็นประชาธิปไตยที่ให้สิทธิและเสรีภาพกับชาวนครรัฐเอเธนส์ที่เป็นผู้ชายและเป็นพลเมืองเป็นสำคัญ ส่วนสตรี พ่อค้าชาวต่างดาว รวมไปถึงทาสเป็นจำนวนมาก มิได้รับสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับราษฎรชายที่เป็นพลเมือง ประชาธิปไตยแบบนครรัฐเอเธนส์จึงจึงเรียกได้ว่าเป็นประชาธิปไตยแบบเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ นิยมระหว่าง คนชั้นกลางและคนชั้นสูง ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากประชาธิปไตยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก หลังจากการล่มสลายของกรีกโบราณ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ได้ถูกนำมาใช้อีก จนกระทั่งต้นศตวรรษที่ ๑๓ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย ได้รับการสนใจจากสังคมโลกอีกครั้ง จนกระทั่งถูกนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในประเทศต่าง ๆ และแพร่หลายออกไปทั่วทุกมุมโลก

ซึ่งมีวิวัฒนาการและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตสมัยกรีกโบราณจนถึงปัจจุบัน^๔ ทำให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากขึ้นตามลำดับด้วย

๑.๒.๒ สาระสำคัญของหลักประชาธิปไตยในแง่มุมของสิทธิเสรีภาพ

หลักการประชาธิปไตยอยู่บนรากฐานหลักการที่สำคัญ ๕ ประการ

ประการแรก หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ได้แก่ หลักที่กำหนดให้ประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจที่มีตามกระบวนการเลือกตั้งอย่างอิสระและทั่วถึงในการให้ได้มาซึ่งตัวผู้ปกครอง และผู้แทนของตน รวมทั้งประชาชนมีอำนาจในการคัดค้านและถอดถอนผู้ปกครองและผู้แทนที่ประชาชนเห็นว่ามิได้บริหารประเทศในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ

ประการที่สอง หลักความเสมอภาค อันเป็นหลักที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความแตกต่างทางชั้นวรรณะ สังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจ

ประการที่สาม หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) เป็นหลักการที่กำหนดว่า การตัดสินใจใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง การตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ โดยถือว่าเสียงข้างมากเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการหรือข้อเรียกร้องของประชาชนหมู่มาก หลักการนี้ต้องควบคู่ไปกับการเคารพและคุ้มครองสิทธิเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่า ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้วิธีการพวกมากดำเนินการไปตามผลประโยชน์ ความเห็น หรือกระแสความนิยมของพวกตนอย่างสุดโต่ง แต่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด เพื่อสร้างสังคมที่ประชาชนเสียงข้างน้อยรวมทั้งชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยไม่มีการเอาเปรียบกันและสร้างความขัดแย้งในสังคมมากเกินไป ระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะเป็นระบอบการเมืองแล้ว ยังเป็นระบอบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่อยู่ที่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเลือกตั้ง และการต่อรองทางการเมืองเท่านั้น หากอยู่ที่สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอม สร้างค่านิยม วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน เพื่อจะนำไปสู่การปกป้องระบอบประชาธิปไตย ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

^๔ อ้างแล้ว, เชียงธรรม ๑

ประการที่สี่ หลักเสรีภาพ ที่มีเนื้อหาให้ประชาชนทุกคนมีความสามารถในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำของเขานั้น ไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และความมั่นคงของประเทศชาติ

ประการที่ห้า หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม อันเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ ฯลฯ อย่างเสมอหน้ากัน โดยผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใด ๆ ริดรอนเพิกถอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ และไม่สามารถใช้อิทธิพลอยู่เหนือกฎหมาย หรือเหนือกว่าประชาชนคนอื่น ๆ ได้^๕

กล่าวโดยสรุป หลักประชาธิปไตยมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในรัฐที่มีการกำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ยึดถือหลักเสียงข้างมาก หรือมีความเสมอภาคเท่านั้น แต่จะต้องเป็นรัฐที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชน และให้ความคุ้มครองต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลด้วย ซึ่งการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิการมีทนายความย่อมเป็นการรับรองหรือให้ความคุ้มครองต่อบุคคลตามหลักประชาธิปไตย

๒. ศาลทหาร

๒.๑ วัตถุประสงค์ของการให้คดีอยู่ในอำนาจของศาลทหาร

โดยที่ศาลทหารได้จัดตั้งขึ้นเพื่อความสะดวกในการปกครองกองทัพสยามและเกี่ยวข้องกับเกียรติศักดิ์ของทหารโดยเฉพาะ จึงได้แยกอำนาจศาลซึ่งควรจะอยู่ในกระทรวงยุติธรรมมาจัดการเสียเอง โดยนัยนี้จึงมีความประสงค์แต่จะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาแก่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารและเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของรัฐบาลเท่านั้น ไม่มีความมุ่งหมายที่จะเกี่ยวข้องกับบุคคลและหลักทรัพย์ทั่วไป ฉะนั้นการที่บุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารไปกระทำผิดร่วมกับพลเรือนที่มีได้อยู่ในอำนาจศาลทหารนั้น จึงบังคับให้ไปฟ้องร้องเพื่อพิจารณาและพิพากษายังศาลพลเรือน และมีความประสงค์ที่จะไม่ให้ยกขึ้นฟ้องเพื่อแยกพิจารณาถึงศาลทหารบ้างหรือศาลพลเรือนบ้าง ซึ่งจะกระทำให้ผลของข้อเท็จจริงและการพิพากษามูลรณคดีเดียวกันนั้นแตกต่างกันไป^๖ เป็นไปตามหลักการตั้งศาลทหารนั้นก็โดยความมุ่งหมายเกี่ยวกับการปกครองบังคับบัญชาทหารเพื่อรักษาระเบียบวินัย^๗ เพราะวินัยเป็นหลักที่สำคัญที่สุดสำหรับทหาร^๘

^๕ วิทยากร เชียงกุล, “หลักการของระบอบประชาธิปไตย” <https://witayakornclub.wordpress.com/2007/06/26/democratic/>.

^๖ พ.อ.พระขรรณดิยทุธ, คำสอนชั้นปริญญาโททางนิติศาสตร์ พุทธศักราช ๒๔๗๘ กฎหมายอาญาพิสดาร (พระธรรมนูญศาลทหาร), น. ๑๓

^๗ หนังสือการสารบรรณคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร ที่ ๑๕๑๑๒/๒๔๘๗ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๔๘๗

^๘ พระราชบัญญัติว่าด้วยวินัยทหาร พุทธศักราช ๒๔๗๖ มาตรา ๕

นอกจากนี้กฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคง เช่น กฎอัยการศึก พ.ศ.๒๕๕๗ มาตรา ๗ ได้บัญญัติให้อำนาจแก่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสามารถที่จะสั่งให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใดที่เกิดขึ้นในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกมีเหตุพิเศษเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ เป็นต้น รวมทั้งมีการตราพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๔๕ บัญญัติถึงการกระทำที่เป็นความผิดเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์^๙ และให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับความผิดอันเป็นคอมมิวนิสต์ ตามคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ ๘ ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ตลอดจนในอดีตบางครั้งเมื่อมีการยึดอำนาจการปกครองก็ได้กำหนดให้ศาลพลเรือนเป็นศาลทหาร เช่น ในการปฏิรูปการแผ่นดินเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙^{๑๐} หรือ ในกรณีที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้เข้าควบคุมอำนาจในการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ และเห็นว่าเพื่อให้การรักษาความสงบและการแก้ไขปัญหาบ้านเมืองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงประกาศให้บรรดาคดีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่มาตรา ๑๐๗ ถึง มาตรา ๑๑๒ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ ยกเว้นความผิดซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๕๑ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๕๘ และความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตราชอาณาจักรและในระหว่างที่ประกาศนี้ใช้บังคับอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร ดังนั้นจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าศาลทหารจัดตั้งขึ้นเพื่อต้องการให้ศาลทหารช่วยเหลือสนับสนุนอำนาจการปกครองของผู้บังคับบัญชาให้ทหารอยู่ในวินัยทหาร หรือให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาคดีที่มีลักษณะพิเศษเพื่อแก้ไขปัญหาในยามที่ประเทศอยู่ในวิกฤติดังกล่าวเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะหรือประชาชนโดยส่วนรวม

^๙ พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๕ บัญญัติว่า

“ผู้ใดยุยง แนะนำ เสี้ยมสอน โฆษณาชวนเชื่อ มั่วสุม สมทบ ยินยอม ตกลงกับผู้อื่น หรือเตรียมการที่จะให้มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ก็ดี หรือรู้ว่ามี หรือจะมีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ช่วยปกปิดมิได้เอาความมาร้องเรียนขึ้นก็ดี มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปจนถึงสิบปี

แท่นพิมพ์ ตลอดจนสิ่งอันเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดตามความในวรรคก่อน ให้รับเสีย”

^{๑๐} คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเห็นว่า เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัยของประชาชนทั่วประเทศ จึงประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๙.๑๐ นาฬิกาเป็นต้นไป และให้บรรดาคดีที่มีข้อหาในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาตามบัญชีท้ายประกาศนี้ ซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในหรือหลังวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๙.๑๐ นาฬิกา ให้อยู่ในอำนาจศาลทหารที่จะพิจารณาพิพากษา เว้นแต่คดีที่ต้องดำเนินคดีในศาลเด็กและเยาวชน และให้ศาลอาญาและศาลจังหวัดทุกศาลในเขตมณฑลทหารบกที่ ๑ และศาลจังหวัดทุกศาลในเขตจังหวัดทหารบกพลบุรี เป็นศาลทหารกรุงเทพ ส่วนศาลจังหวัดนอกจากที่กล่าวนี้ซึ่งอยู่ในเขตมณฑลทหารบกใดให้เป็นศาลมณฑลทหารบกนั้น ๆ ด้วย ตามข้อ ๑ และข้อ ๒ ของคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ ๑

๒.๒ คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร

ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๙๙ ที่กำหนดให้ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลซึ่งอยู่ในอำนาจศาลทหารและคดีอื่น ทั้งนี้ที่กฎหมายบัญญัติตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๒.๒.๑ คดีที่มีข้อหาอาญาทหารหรืออาญา

๒.๒.๑.๑ ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญาแยกพิจารณาดังนี้

๑) กฎหมายทหาร ได้แก่ กฎหมายที่ฝ่ายทหารเป็นผู้รักษาการตามกฎหมายว่าด้วยกรณีนั้นกำหนดการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นการกระทำความผิด เช่น ประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๒๗ กำหนดให้ผู้ที่เป็นทหาร ทำลายหรือละทิ้งเครื่องศาสตราวุธ กระสุนดินปืน เสบียงม้า หรือเครื่องยุทธานการอย่างใด ๆ หรือทำให้ของนั้น ๆ วิปลาศบุบสลายไป โดยไม่มีเหตุอันสมควร^{๑๒} เป็นต้น

๒) กฎหมายอื่นในทางอาญา ได้แก่ กฎหมายที่ไม่ใช่ฝ่ายทหารรักษาการ ซึ่งกำหนดให้หากมีการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายอื่นนั้นเป็นการกระทำความผิดและจะต้องรับโทษทางอาญา เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๕๘ ความผิดฐานทำให้เสียชีวิต^{๑๓} หรือประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๑๓ ถึงมาตรา ๑๑๘ กำหนดความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร

^{๑๑} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า

“ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาขบวนพลโทผู้กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญาในคดีซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำผิด...”

^{๑๒} ประมวลกฎหมายอาญาทหาร มาตรา ๒๗ บัญญัติว่า

“ผู้ใดเป็นทหาร ถ้ามันมิได้มีเหตุอันสมควรที่จะกระทำได้และมันบังอาจทำลายหรือละทิ้งเครื่องศาสตราวุธ กระสุนดินปืน เสบียงม้า หรือเครื่องยุทธานการอย่างใด ๆ ก็ดี หรือทำให้ของนั้น ๆ วิปลาศ บุบสลายไปก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษตามสมควรแก่เหตุ ดังจะว่าต่อไปนี้ คือ

๑) ถ้ามันได้กระทำความผิดนั้นต่อหน้าราชศัตรู ท่านให้ลงอาญามันเป็นสามสถาน คือ สถานหนึ่งให้ประหารชีวิต สถานหนึ่งให้จำคุกจนตลอดชีวิต สถานหนึ่งให้จำคุกตั้งแต่ปีหนึ่งขึ้นไปจนถึงยี่สิบปี

๒) ถ้ามันมิได้กระทำความผิดนั้นต่อหน้าราชศัตรู แต่ได้กระทำในเวลาสงครามหรือในเขตซึ่งอยู่ในอำนาจกฎอัยการศึก ท่านให้ลงอาญาจำคุกมันไว้จนตลอดชีวิต หรือมิฉะนั้นให้จำคุกมันตั้งแต่ปีหนึ่งขึ้นไปจนถึงยี่สิบปี

๓) ถ้ามันกระทำความผิดนั้นในเวลาหรือที่อื่นนอกจากที่วามมาแล้ว ท่านให้ลงอาญาจำคุกมันไม่เกินกว่ายี่สิบปี”

^{๑๓} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๕๘ บัญญัติว่า

“ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์ของผู้อื่นหรือผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย ผู้นั้นกระทำความผิดฐานทำให้เสียชีวิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

๒.๒.๑.๒ ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาทหารหรืออาญาต้องเป็นบุคคลที่อยู่ใน อำนาจศาลทหาร

๑) บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ได้แก่

- ๑.๑) นายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำการ
- ๑.๒) นายทหารชั้นสัญญาบัตรนอกประจำการ เฉพาะเมื่อกระทำผิดต่อคำสั่งหรือข้อบังคับตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร
- ๑.๓) นายทหารประทวนและพลทหารกองประจำการหรือประจำการ หรือบุคคลที่รับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร
- ๑.๔) นักเรียนทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด
- ๑.๕) ทหารกองเกินที่ถูกต้องเข้ากองประจำการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้รับตัวไว้เพื่อให้เข้ารับราชการประจำอยู่ในหน่วยทหาร
- ๑.๖) พลเรือนที่สังกัดอยู่ในราชการทหาร เมื่อกระทำผิดในหน้าที่ราชการทหารหรือกระทำผิดอย่างอื่นเฉพาะในหรือบริเวณอาคาร ที่ตั้งหน่วยทหาร ที่พักร้อน พักแรม เรือ อากาศยานหรือยานพาหนะใด ๆ ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร
- ๑.๗) บุคคลซึ่งต้องขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารโดยชอบด้วยกฎหมาย
- ๑.๘) เซลยศึกหรือชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร^{๑๔}
- ๑.๙) บุคคลที่กระทำความผิดภายใต้กฎหมายอาญาอื่น เช่น กรณีประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๗/๒๕๕๗ เรื่อง ความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหารกำหนดให้บรรดาคดีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่ มาตรา ๑๐๗ ถึง มาตรา ๑๑๒ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่ มาตรา ๑๑๓ ถึง มาตรา ๑๑๘ ยกเว้นความผิดซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ ๆ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๕๑ หรือพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘ และความผิดตามประกาศหรือคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตราชอาณาจักรและในระหว่างที่ประกาศนี้ใช้บังคับอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลทหาร โดยไม่คำนึงว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นทหารหรือพลเรือนทั่วไป

^{๑๔} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๖

๒) เป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารในขณะกระทำผิด

หากบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำความผิดในขณะที่มีสถานะเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร บุคคลนั้นจะต้องถูกดำเนินคดีโดยศาลทหาร ถึงแม้ว่าในขณะที่มีการดำเนินคดี บุคคลดังกล่าวจะพ้นจากการเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารแล้วก็ตาม

๒.๒.๒ คดีละเมิดอำนาจศาล

ศาลทหารมีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง^{๑๕}

๒.๓ คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

ศาลทหารเป็นศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีขำัญญพิเศษเฉพาะบุคคลหรือคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร แตกต่างจากศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอย่างกว้างขวางตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๑๙๔ ที่กำหนดให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น ซึ่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๔ ได้กำหนดถึงคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร ได้แก่

๒.๓.๑ คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารกับบุคคลที่มีได้อยู่ในอำนาจศาลทหารกระทำผิดด้วยกัน

“การกระทำความผิดด้วยกัน” มีความหมายกว้างกว่าคำว่า “ร่วมกัน” กล่าวคือ การกระทำความผิดร่วมกันจะต้องมีเจตนาและการกระทำร่วมกัน แต่การกระทำความผิดด้วยกัน หมายรวมถึงกรณีที่แตกต่างกันต่างประมาทได้ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๐๔/๒๕๑๓ (ป) ที่วางหลักว่า ทหารและพลเรือน ขับรถสวนทางกันด้วยความประมาทของทั้งสองฝ่าย ทำให้รถเฉี่ยวและชนกัน เป็นเหตุให้ผู้โดยสารในรถถึงแก่ความตาย ถือว่าเป็นเรื่องที่กระทำผิดด้วยกัน ต้องดำเนินคดีในศาลพลเรือน

๒.๓.๒ คดีที่เกี่ยวข้องกับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลพลเรือน

เป็นกรณีที่ศาลพลเรือนได้พิจารณาคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคดีที่ศาลทหารพิจารณา เช่น พลทหาร ก. ดุหมื่น นาย ข. อาซีพรบัจ้าง จากนั้น นาย ข. ได้ตอบโต้ในเนื้อหาเดียวกัน โดยกล่าวดุหมื่นต่อ พลทหาร ก. ต่อมา พลทหาร ก. ได้ฟ้องต่อศาลพลเรือนเพื่อดำเนินคดีกับ นาย ข. และศาลพลเรือนได้พิจารณาคดีดังกล่าว ต่อมา นาย ข. ได้แจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนได้สรุปความเห็นให้อัยการทหารฟ้องพลทหาร ก. ต่อศาลทหาร จะเห็นได้ว่า พลทหาร ก. ดุหมื่นนาย ข. และนาย ข.

^{๑๕} พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๑๓ บัญญัติว่า

“ศาลทหาร...มีอำนาจสั่งลงโทษบุคคลใด ๆ ที่กระทำความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

ได้ดูหมิ่นพลทหาร ก. อันมีมูลเหตุเดียวกัน เป็นคดีที่มีความเกี่ยวพันกัน ไม่อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลทหาร แต่อยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลพลเรือน

๒.๓.๓ คดีที่ต้องดำเนินการในศาลเยาวชนและครอบครัว

นักเรียนทหาร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๑๖ (๔) บางกรณีมีอายุยังไม่ถึง ๑๘ ปีบริบูรณ์อันอยู่ในอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัว

๒.๓.๔ คดีที่ศาลทหารเห็นว่าไม่อยู่ในอำนาจศาลทหาร

ทหารกับพวกที่ยังหลบหนีอยู่ร่วมกันกระทำความผิด เมื่อไม่มีหลักฐานใดแสดงให้เห็นชัดว่าพวกที่หลบหนีอยู่นั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร คดีจึงอยู่ในอำนาจศาลพลเรือน ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๙๑/๒๕๓๒

๓. แนวคิดของการคุ้มครองสิทธิจำเลยในคดีอาญา

ในปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมมีการเปลี่ยนแปลงจากที่เห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดซึ่งรัฐสามารถบังคับ ทรมาน หรือใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยรับสารภาพ ซึ่งในบางครั้งผู้ต้องหาเหล่านั้นไม่ได้กระทำความผิดแต่กลายเป็นแพะที่ถูกบังคับได้รับความเสียหาย เป็นสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด การมีทนายความเพื่อช่วยเหลือทางคดีแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และทำให้สิทธิการมีทนายความของจำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญในรัฐเสรีประชาธิปไตย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ผู้นำประเทศต่าง ๆ ได้ร่วมกันก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนเพื่อที่จะให้มนุษย์ดำรงตนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน จึงได้จัดทำกฎบัตรสหประชาชาติเพื่อวางมาตรฐานสากล สำหรับสิทธิต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ หรือที่เรียกว่า สิทธิมนุษยชน และมีบทบัญญัติให้จัดทำเอกสารรับรองสิทธิของบุคคลอย่างเป็นทางการขึ้น^{๑๖} โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (The United Nations Commission on Human Rights) ได้จัดทำร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ ค.ศ.1948 (Universal Declaration of Human Rights) โดยถือว่าสิทธิมนุษยชนเป็นหลักประกันที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่บรรดาประเทศสมาชิก สมัชชาแห่งองค์การสหประชาชาติ ได้มีมติและประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ.๑๙๔๘ (พ.ศ.๒๔๙๑) โดยในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๗ ได้บัญญัติว่า ทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมาย

^{๑๖} กุลพล พลวัน, “วันสิทธิมนุษยชน”, บทบัณฑิตย, ๓๒ น.๖๑๙

เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการยุยงให้เลือกปฏิบัติดังกล่าว และ ข้อ ๑๑ (๑) บัญญัติว่า ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่าทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี อันเท่ากับว่ามนุษย์มีความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ซึ่งรัฐจะต้องดำเนินการคุ้มครองให้บุคคลที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเท่าเทียมกัน ด้วยการจัดหาทนายความช่วยเหลือจำเลยในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์ได้อย่างเต็มที่

รวมทั้ง ในปี ค.ศ. ๑๙๔๘ สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้รับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ในฐานะที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำในการเคารพสิทธิมนุษยชนพื้นฐานของทุกชาติในโลก หลังจากนั้นมีความพยายามในการทำให้การปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นชัดเจนมากขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีกติกา ICCPR โดยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๐^{๑๓๗} ICCPR เป็นสนธิสัญญาพหุภาคี ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติรับรองเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ สนธิสัญญานี้ให้คำมั่นสัญญาว่าภาคีจะเคารพสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของบุคคล ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพในศาสนา เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการชุมนุม สิทธิเลือกตั้ง และสิทธิในการได้รับการพิจารณาความอย่างยุติธรรม^{๑๓๘} ทั้งนี้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๔ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่าบุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคในการพิจารณาของศาลและตุลาการ ในการพิจารณาคดีอาญา อันบุคคลต้องหาว่ากระทำหรือการพิจารณาข้อพิพาททางสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาล และ ข้อ ๑๔ วรรคสอง บัญญัติว่า บุคคลทุกคนผู้ถูกหาว่ากระทำผิดย่อมมีสิทธิที่จะได้รับหลักประกันขั้นต่ำอย่างเสมอภาคเต็มที่ ได้แก่ สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามความประสงค์ของตน สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือผ่านทางผู้ช่วยเหลือทาง

^{๑๓๗} รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ, เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น.๓

^{๑๓๘} กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง <http://www.wikiwand.com/th>.

กฎหมายตามที่เลือกหาเอง สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย ถ้าไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย และสิทธิที่จะมีการช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยไม่มีคิดมูลค่า ถ้าบุคคลนั้นไม่อาจรับภาระจัดการได้เอง หากจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม จากหลักการที่ปรากฏในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ทำให้เห็นถึงเจตนารมณ์ว่าประสงคืให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนย่อมมีความเท่าเทียมในการพิจารณาคดีอาญา เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามความประสงค์ของตน ดังนั้นรัฐเสรีประชาธิปไตยในสมัยใหม่ จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย เพื่อให้มีการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมสอดคล้องกับหลักคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามหลักประชาธิปไตย

๔. สิทธิจำเลยในศาลทหาร

๔.๑ สิทธิในการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลทหาร

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๙ บัญญัติว่า

“บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี

ในคดีอาญาจะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้

คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

จากบทบัญญัติดังกล่าวในชั้นพิจารณาของศาลทหาร จำเลยในศาลทหารจึงมีสิทธิที่จะได้รับการประกันตัว หรือปล่อยตัวชั่วคราวในการพิจารณาของศาลทหารตั้งแต่การถูกคุมขังในชั้นสอบสวน และในชั้นการพิจารณาตามรัฐธรรมนูญ โดยในการปล่อยตัวชั่วคราวของศาลทหารยึดหลักตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมวด ๓ ว่าด้วยการปล่อยตัวชั่วคราว มาตรา ๑๑๖ จนถึงมาตรา ๑๑๙ ทวิ แต่มีข้อแตกต่างจากศาลพลเรือน เรื่องหลักประกัน โดยศาลทหารจะไม่รับหลักประกันที่ใช้บุคคลมาเป็นหลักประกัน การปล่อยตัวชั่วคราวในศาลทหารจะใช้ เงินสด หรือหลักทรัพย์อื่นมาวางเป็นหลักประกันเท่านั้น

๔.๒ สิทธิในการแต่งตั้งนาย

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๕๕ บัญญัติว่า

“ศาลทหารในเวลาปกติ ให้ผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ตามมาตรา ๔๙ วรรคหนึ่ง ศาลทหารในเวลาปกติและศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ให้จำเลยแต่งตั้งนายได้

นายต้องเป็นทนายความตามกฎหมายว่าด้วยทนายความหรือทนายความที่กระทรวงกลาโหมกำหนด เมื่อทนายได้รับอนุญาตจากศาลแล้ว ให้ว่าต่างหรือแก้ต่างได้

ศาลอาญาศึกหรือศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึกตามมาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๓ ห้ามแต่งตั้งนาย”

การแต่งตั้งทนายความในการดำเนินคดีให้แก่จำเลยในศาลทหาร ได้แก่ การแต่งตั้งนายมาเอง โดยจำเลยจัดหาทนายความมาเอง ซึ่งต้องเป็นทนายความตามกฎหมายว่าด้วยทนายความหรือทนายความที่กระทรวงกลาโหมกำหนด เมื่อทนายได้รับอนุญาตจากศาลแล้ว ให้ว่าต่างหรือแก้ต่างได้ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๙๘ มาตรา ๕๕

๔.๓ สิทธิในการตั้งทนายความในชั้นพิจารณาของศาลทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๕๘ แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ มาตรา ๕๖ บัญญัติว่า

“มาตรา ๕๖ ภายใต้บังคับมาตรา ๕๕

(๑) ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายให้

(๒) ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการก็ให้ศาลตั้งทนายให้

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายที่ศาลตั้งตามมาตรา ๕๖ โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสภาวะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่กระทรวงกลาโหมกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง”

ส่วนประเภทของทนายความในศาลทหาร ทนายความที่จะมีสิทธิว่าความให้แก่จำเลยมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

๔.๓.๑ ทนายความตามกฎหมายว่าด้วยทนายความ

๔.๓.๒ ทนายตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทนาย ได้แก่ ผู้ที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นข้าราชการประจำการสังกัดกระทรวงกลาโหมขณะร้องขอเป็นทนาย
- ๒) สอบความรู้ทางกฎหมายได้ปริญญาตรีหรือเทียบได้ไม่ต่ำกว่าชั้นปริญญาตรี

๓) ได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาตำแหน่งตั้งแต่ชั้นผู้บังคับกองพันหรือเทียบเท่าขึ้นไป ให้ความรู้เฉพาะคดีนั้น ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยทนาย พ.ศ.๒๕๔๙

๔.๔ สิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาในศาลทหาร

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘ ลักษณะ ๖ การอุทธรณ์และฎีกา มาตรา ๖๑ บัญญัติว่า

“ภายใต้บังคับบทบัญญัติว่าด้วยการอุทธรณ์และฎีกาตามพระราชบัญญัตินี้ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาปกติ โจทก์ จำเลย ผู้มีอำนาจแต่งตั้งตุลาการ หรือผู้มีอำนาจสั่งลงโทษอาจอุทธรณ์หรือฎีกาได้ภายในสามสิบวัน ทั้งนี้ นับแต่วันอ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้จำเลยฟัง

คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารในเวลาไม่ปกติ และศาลอาญาศึกษาหรือศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีแทนศาลอาญาศึกษาตามมาตรา ๔๐ และมาตรา ๔๓ ห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา”

สิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกาของจำเลยตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร ได้ให้สิทธิจำเลยในการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาเช่นเดียวกับศาลพลเรือน เว้นแต่ศาลทหารในเวลาไม่ปกติต้องห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์หรือฎีกา

๔.๕ สิทธิในการขอหรือฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่

ตามพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ.๒๕๒๖

๕. วิเคราะห์สิทธิจำเลยในศาลทหารตามหลักประชาธิปไตย

ศาลทหารได้ให้สิทธิจำเลยที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารตามหลักการประชาธิปไตย โดยให้สิทธิจำเลยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยเช่นศาลพลเรือน ไม่ว่าจะการให้สิทธิจำเลยในการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ในชั้นพิจารณาคดีของศาลทหารตั้งแต่ชั้นฝากขังในชั้นสอบสวน ชั้นพิจารณา แม้จะมีข้อแตกต่างกับศาลพลเรือนในเรื่องหลักประกันที่ศาลทหารต้องห้ามมิให้ใช้บุคคลมาเป็นหลักประกัน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากจำเลยที่อยู่ในอำนาจศาลทหารส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการทหาร หากศาลทหารให้ใช้บุคคลมาเป็นประกันได้ ในสังคมทหารทหารที่ผู้บังคับบัญชาต้องมีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา ก็อาจจะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้บังคับบัญชาที่ต้องใช้ตำแหน่งบุคคลของตนในการเป็นหลักประกันให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาที่ขอปล่อยตัวชั่วคราวได้ ดังนั้นศาลทหารจึงให้ใช้เฉพาะเงินสด หรือมีหลักทรัพย์อื่นมาวางประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวเท่านั้น ส่วนในการแต่งหรือตั้งทนายความให้กับจำเลยในศาลทหารนั้น ศาลทหารให้สิทธิจำเลยในการแต่งหรือตั้งทนายได้ ไม่ว่าจะเป็คดีศาลทหารในเวลาปกติหรือในเวลาไม่ปกติ เพื่อให้สิทธิจำเลยใน

การต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แม้จะมีข้อจำกัดตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร มาตรา ๕๕ วรรคสี่ ศาลอาญาศึกษาหรือศาลที่พิจารณาแทนศาลอาญาศึกษาห้ามแต่งตั้งทนาย ทั้งนี้เนื่องจากศาลอาญาศึกษาเป็นศาลประจำหน่วยทหารหรือเรือรบที่อยู่ในยุทธบริเวณ ในภาวะการณ์รบ หรือสถานะสงคราม หรือใช้กฎอัยการศึก ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร มาตรา ๓๙ ที่ต้องใช้อำนาจและความเด็ดขาดในการบังคับบัญชาฝ่ายทหารในภาวะเช่นนั้น ส่วนการอุทธรณ์หรือฎีกาของศาลทหารในเวลาปกติ จำเลยในศาลทหารมีสิทธิยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาได้ เว้นแต่ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ ที่อยู่ในภาวะการณ์รบ หรือสถานะสงคราม หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก ที่ต้องห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์หรือฎีกา ทั้งนี้เพื่อคงรักษาวินัยทหารอำนาจในการรบ หรืออำนาจในการปกครองบังคับบัญชาของฝ่ายทหารที่มีลักษณะพิเศษเพื่อแก้ไขปัญหาในยามที่ประเทศอยู่ในวิกฤติเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ

สรุป

ศาลทหารเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ โดยเป็นองค์กรที่อำนวยความสะดวก และให้การรับรองคุ้มครองสิทธิให้กับจำเลยในศาลทหารตามหลักการประชาธิปไตยเช่นศาลพลเรือน เพื่อให้จำเลยในศาลทหารสามารถใช้สิทธิในการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และการต่อสู้คดีได้ในชั้นพิจารณาได้อย่างเต็มที่ แม้จะมีข้อจำกัดต้องห้ามบางประการตามพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ อยู่บ้าง แต่การจำกัดสิทธิจำเลยในศาลทหารดังกล่าวเนื่องมาจากเหตุที่ต้องการรักษาวินัยทหารและเอกภาพอำนาจในการปกครองบังคับบัญชาของฝ่ายทหารไว้เมื่ออยู่ในสภาวะการรบ หรือสถานะสงคราม หรือการใช้กฎอัยการศึก ทั้งนี้ก็เพื่อแก้ไขปัญหาในยามที่ประเทศอยู่ในวิกฤติเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ ซึ่งในปัจจุบันพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ.๒๕๕๘ ได้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๔๙๘ ในหลายมาตราที่เกี่ยวกับสิทธิจำเลยในศาลทหารเพื่อให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล

บรรณานุกรม

หนังสือ

ณรงค์ ใจหาญ. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๔๗.

บทความวารสาร

ประภัสสร ทองยินดี. “ประชาธิปไตย: แนวคิดและหลักการเบื้องต้น.” ฉบับที่ ๓. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๙).

พลเรือเอก กฤษณา เจริญพานิช. “สิทธิการตั้งทนายความให้แก่จำเลยในศาลทหารตามหลักประชาธิปไตย.” เอกสารวิชาการส่วนบุคคล. หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๕ วิทยาลัย ศาลรัฐธรรมนูญ.

เอกสารประกอบการบรรยาย

รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ. เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง กติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR). คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารสนเทศจาก World Wide Web

ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน. “๑๖ ข้อ การชี้แจงตัวแทน รบ.ไทยเรื่องศาลทหารไม่ตรงความเป็นจริง.” จาก http://www.isranews.org/isranews-article/item/46932-law_46932.html.

กฎหมาย

กฎหมายอาญาพิสดาร (พระธรรมนูญศาลทหาร)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.๒๕๔๕

พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.๒๕๔๘

พระราชบัญญัติว่าด้วยวินัยทหารพุทธศักราช ๒๕๗๖